

Evaluation of Geographical Indication Products in Terms of Sustainable Agriculture, Food Safety, and Food Security

Esmeray Alacadağlı^{1,*}, Ümmügülsüm Erdoğan²

¹Bayburt University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, Bayburt, Türkiye

²Bayburt University, Faculty of Engineering, Department of Food Engineering, 69000 Bayburt, Türkiye

Abstract

Geographical indications are intellectual property tools that protect products associated with a specific geographical area and whose distinctive qualities, reputation, or other characteristics are attributable to their geographical origin. This system not only protects the origin and authenticity of products but also contributes to the continuity of local production systems, the preservation of traditional knowledge and practices, rural development, and sustainable agricultural production. In terms of food safety, geographical indication systems may contribute to product standardization, traceability, and inspection processes, while in terms of food security, they may indirectly support the continuity of local production and the resilience of rural economies. This study evaluates the relationships between geographical indication products and sustainable agriculture, food safety, and food security based on the relevant literature and the case of geographical indication products from Bayburt. The findings indicate that geographical indications have the potential to support the conservation of local genetic resources and traditional production practices, strengthen rural economies, and improve product traceability. However, realizing these potential benefits depends on factors such as effective inspection mechanisms, producer organization, institutional coordination, and the development of appropriate marketing strategies.

Keywords: Geographical Indication, Geographical Indication Product, Food Security, Food Safety, Sustainable Agriculture

Coğrafi İşaretli Ürünlerin Sürdürülebilir Tarım, Gıda Güvenliği ve Gıda Güvencesi Açısından Değerlendirilmesi

Özet

Coğrafi işaretler, belirli bir coğrafi alanla ilişkilendirilen ve kendine özgü nitelikleri, ünü veya diğer özellikleri bu coğrafi kökenden kaynaklanan ürünlerin korunmasını sağlayan fikri mülkiyet araçlarıdır. Bu sistem, yalnızca ürünün coğrafi kökenini değil, aynı zamanda bölgeye özgü üretim yöntemlerini ve geleneksel bilgi birikimini de temsil etmektedir. Belirli bir bölgeye ait ürünlerin kalitesini ve özgünlüğünü korumayı amaçlayan coğrafi işaretler, yerel üretim sistemlerinin ve geleneksel üretim yöntemlerinin devamlılığını destekleyerek sürdürülebilir tarıma katkı sağlayabilmektedir. Gıda güvenliği ve gıda güvencesi birbiriyle ilişkili ancak farklı kavramlardır. Gıda güvenliği, gıdalardan kaynaklanabilecek fiziksel, kimyasal ve biyolojik tehlikelerin insan sağlığı açısından kontrol altında tutulmasını ifade ederken; gıda güvencesi, bireylerin yeterli, güvenli ve besleyici gıdaya sürekli biçimde erişebilmesini kapsamaktadır. Coğrafi işaret sistemleri; ürün standartları, izlenebilirlik ve denetim mekanizmaları yoluyla gıda güvenliğini, yerel üretimin devamlılığı ve kırsal ekonominin desteklenmesi yoluyla da gıda güvencesini destekleme potansiyeline sahiptir. Bu çalışmanın amacı, literatürde yer alan bilgiler doğrultusunda coğrafi işaretli ürünlerin sürdürülebilir tarım, gıda güvenliği ve gıda güvencesi ile ilişkilerini incelemek ve bu ilişkileri Bayburt'un coğrafi işaretli ürünleri örneğinde değerlendirmektir. Literatürün genel değerlendirmesi, coğrafi işaret sistemlerinin sürdürülebilir tarım uygulamalarını, gıda güvenliğini ve gıda güvencesini destekleme potansiyeline sahip olduğunu; ancak bu katkıların etkin denetim, üretici örgütlenmesi ve uygun yönetim mekanizmaları gibi koşullara bağlı olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafi İşaret, Coğrafi İşaretli Ürün, Gıda Güvencesi, Gıda Güvenliği, Sürdürülebilir Tarım

Giriş

Günümüz dünyasında iklim değişikliğine bağlı olarak yaşanan biyolojik çeşitlilik kaybı, doğal kaynakların hızla tükenmesi, küresel salgınlar ve jeopolitik krizler, tarım ve gıda sistemlerinin sürdürülebilirliğini de etkilemektedir. Tarım-gıda üretim sistemleri üzerindeki artan çevresel baskıların yanı sıra küresel düzeyde artan gıda talebi, tarımsal üretimin verimlilik ile çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik ilkeleri birlikte gözetilerek yeniden ele alınmasını gerekli hale getirmiştir. Bu süreçte doğal kaynakların korunması, üretici refahının artırılması ve gelecek nesillerin gıda gereksinimlerinin güvence altına alınması açısından sürdürülebilir tarım temel yaklaşımlardan biri olarak kabul edilmektedir (FAO et al., 2023; IPCC, 2023).

Sürdürülebilir tarım, tarımsal ekosistemin korunmasını, doğal kaynakların tüketilmeden kullanılmasını ve çevreye zarar vermeden güvenli gıda üretiminin sürdürülmesini esas alan bütüncül bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir (Çeker, 2016).

Bu yaklaşım aynı zamanda kırsal kalkınmanın desteklenmesi, üreticilerin ekonomik koşullarının iyileştirilmesi ve yaşam kalitesinin artırılması gibi sosyal ve ekonomik hedefleri de kapsamaktadır (Çeker, 2016).

Coğrafi işaretleme, bir ürünün nitelik ve özelliklerinin kökeninin bulunduğu yöre, alan, bölge veya ülke ile ilişkilendirilerek tescil edilmesini sağlayan ve bu yolla ürüne duyulan güveni ve tercih edilebilirliğini artıran bir markalaşma aracıdır (Alacadağlı, 2025, s. 523).

Bu çerçevede coğrafi işaretler (Cİ), belirli bir coğrafi alanla özdeşleşmiş ürünlerin kökenini, üretim yöntemlerini ve kalite özelliklerini koruyan fikri mülkiyet hakları olmanın ötesinde, sürdürülebilir kırsal kalkınmayı destekleyebilen çok boyutlu yönetim araçları olarak değerlendirilmektedir. Çünkü coğrafi işaret sistemleri; yerel genetik kaynakların korunmasını, geleneksel üretim bilgisinin gelecek kuşaklara aktarılmasını, üreticilerin pazarda farklılaşmasını ve kırsal bölgelerde katma değer artırılmasını da desteklemektedir (Belletti & Marengoni, 2011; Bowen, 2010; WIPO, 2021). Dünyada ve Türkiye'de coğrafi kökeniyle tanınan çok sayıda ürün bulunmaktadır; bu ürünlerin korunması ve tanıtılmasında coğrafi işaretlerden yaygın olarak yararlanılmaktadır.

Özellikle son yıllarda yayımlanan çalışmalar ve kurumsal raporlar, coğrafi işaret sistemlerinin yalnızca ekonomik fayda sağlayan bir tescil mekanizması olmadığını; aynı zamanda çevresel sürdürülebilirliğin güçlendirilmesi, agro-biyolojik çeşitliliğin korunması, kısa tedarik zincirlerinin desteklenmesi ve iklim değişikliğine uyum kapasitesinin artırılması açısından stratejik öneme sahip olduğunu göstermektedir (European Parliament and Council of the European Union, 2024; FAO & oriGIn, 2024). Bununla birlikte, bu katkılarının gerçekleşmesi; üretici örgütlenmesi, etkin yönetim ve sürdürülebilirlik uygulamalarının coğrafi işaret sistemlerine entegrasyonu gibi koşullarla yakından ilişkilidir (FAO & oriGIn, 2024; European Parliament and Council of the European Union, 2024).

Literatürde gıda güvenliği (food safety) ve gıda güvencesi (food security) kavramlarının zaman zaman birbirinin yerine kullanıldığı görülmekle birlikte, bu iki kavram farklı kapsamları ifade etmektedir. Gıda güvenliği, tüketiciye sunulan gıdaların fiziksel, kimyasal ve biyolojik tehlikeler açısından güvenilir olmasını ve üretimden tüketime kadar geçen süreçte insan sağlığını tehdit edecek risklerin kontrol altında tutulmasını ifade etmektedir. Bu kapsamda hijyen, izlenebilirlik ve resmi denetim süreçleri temel unsurlar arasında yer almaktadır (FAO & WHO, 2023).

Gıda güvencesi, bireylerin her zaman yeterli, güvenli ve besleyici gıdaya fiziksel ve ekonomik olarak erişebilmesini ifade eden çok boyutlu bir kavramdır. Genel kabul gören yaklaşıma göre gıda güvencesi; bulunabilirlik (availability), erişim (access), kullanım (utilization) ve istikrar (stability) olmak üzere dört temel boyutta ele alınmaktadır. Bu boyutlar, özellikle iklim değişikliği, küresel salgınlar ve tedarik zincirlerinde yaşanan sorunlarla birlikte daha fazla önem kazanmıştır (FAO et al., 2024; HLPE, 2020; Matemilola & Elegbede, 2017).

Bu çerçevede coğrafi işaret sistemleri, gıda güvenliği ve gıda güvencesi ile farklı yönlerden ilişkilendirilebilir. Coğrafi işaretli ürünlerde uygulanan ürün şartnameleri, izlenebilirlik ve denetim süreçleri gıda güvenliğinin desteklenmesine katkı sağlayabilirken; yerel üretimin devamlılığının desteklenmesi, üretici gelirlerinin artırılması ve kırsal ekonomilerin güçlendirilmesi de gıda güvencesine katkı sağlayabilmektedir.

Ulusal ve uluslararası literatürde coğrafi işaretlerin ekonomik etkileri, kırsal kalkınmaya katkıları ve tüketici davranışları üzerine çeşitli çalışmalar bulunmakla birlikte, sürdürülebilir tarım, gıda güvenliği ve gıda güvencesi ile ilişkilerinin birlikte değerlendirilmesine yönelik bütüncül yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durum, konunun disiplinlerarası ve bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmesine duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın amacı, coğrafi işaretli ürünlerin sürdürülebilir tarım, gıda güvenliği ve gıda güvencesi ile ilişkilerini literatür bulguları doğrultusunda incelemek ve bu ilişkileri Bayburt'un coğrafi işaretli ürünleri örneğinde değerlendirmektir.

Materyal ve Yöntem

Bu çalışma, coğrafi işaretli ürünlerin sürdürülebilir tarım, gıda güvenliği ve gıda güvencesi ile ilişkilerini değerlendirmek amacıyla literatür taramasına dayalı olarak hazırlanmıştır. Konuya ilişkin ulusal ve uluslararası bilimsel literatür Google Scholar üzerinden taranmış; ayrıca FAO, OECD, WIPO, Avrupa Birliği kurumları ve ilgili ulusal kurumların rapor, mevzuat ve dokümanlarından yararlanılmıştır. Bayburt'a ait coğrafi işaretli ürünlerin belirlenmesinde Türk Patent ve Marka Kurumu Coğrafi İşaretler Portalı verileri esas alınmıştır. Elde edilen bilgiler konu başlıkları çerçevesinde değerlendirilmiş ve Bayburt'un coğrafi işaretli ürünleri örneği üzerinden ele alınmıştır.

Bulgular

Coğrafi İşaretlerin Sürdürülebilir Tarıma Katkıları

İncelenen çalışmalarda, coğrafi işaret sistemlerinin sürdürülebilir tarıma farklı yönlerden katkı sağlayabildiği belirtilmektedir. Bu kapsamda doğal kaynakların korunması, yerel biyolojik çeşitliliğin sürdürülmesi, geleneksel üretim bilgi ve becerilerinin gelecek kuşaklara aktarılması ve üreticilerin ekonomik olarak desteklenmesi öne çıkan başlıklar arasındadır. Özellikle Avrupa Birliği ülkelerindeki uygulamalarda, coğrafi işaret sistemlerinin kırsal

kalkınma politikalarıyla birlikte ele alınmasının ekonomik ve çevresel açıdan önemli katkılar sağlayabildiği bildirilmektedir (Belletti et al., 2017; Bowen, 2010; WIPO, 2021; European Parliament and Council of the European Union, 2024; FAO & oriGIn, 2024).

Tablo 1. Sürdürülebilir Tarıma Katkıların Literatür Sentezi

Tema	Ortak Bulgular	Destekleyen Çalışmalar	Olası Politika Çıkarımı
Biyolojik Çeşitlilik	Yerel türlerin korunmasını destekleyebilir	FAO & oriGIn, 2024; Belletti et al., 2017	Yerel çeşitlerin desteklenmesi
Geleneksel Bilgi	Kültürel mirasın korunmasını destekleyebilir	Bowen, 2010; WIPO, 2021	Bilgi envanteri oluşturulması
Doğal Kaynak Yönetimi	Doğal kaynakların korunmasına katkı sağlayabilir	FAO & oriGIn, 2024; Belletti et al., 2017	Şartnamelerin güncellenmesi
Üretici Gelirleri	Fiyat primi oluşabilir	Belletti & Marescotti, 2011	Üretici örgütlenmesinin güçlendirilmesi
Kırsal Kalkınma	Yerel istihdama katkı sağlayabilir	Belletti & Marescotti, 2011; Vandecandelaere et al., 2010	Bölgesel kalkınma

Kaynak: İlgili literatürden yararlanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Bununla birlikte, literatürde coğrafi işaretlerin sürdürülebilir tarıma katkılarının her zaman aynı düzeyde gerçekleşmediğini ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır. Bazı araştırmalar, coğrafi işaret tescilinin tek başına sürdürülebilir üretim uygulamalarını garanti etmediğini; etkin denetim sistemleri, güçlü üretici örgütleri, kurumsal koordinasyon ve pazarlama kapasitesi bulunmadığında beklenen ekonomik ve sosyal kazanımların sınırlı kaldığını belirtmektedir (FAO, 2017; FAO & oriGIn, 2024).

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yapılan araştırmalar, tescil sonrasında ürünlerin etkin biçimde pazarlanamaması, üretici birliklerinin kurumsal kapasite eksiklikleri ve denetim mekanizmalarındaki yetersizlikler nedeniyle coğrafi işaretlerden beklenen katma değer in tam olarak oluşturulamadığını göstermektedir. Bu durum, sürdürülebilir tarım politikalarında coğrafi işaretlerin yalnızca hukuki koruma aracı olarak değil, çok aktörlü yönetim modeli içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (FAO, 2017; FAO & oriGIn, 2024).

Literatürde dikkat çeken bir diğer konu, dijital teknolojilerin coğrafi işaret sistemlerine entegrasyonudur. Son yıllarda QR kod, blok zincir tabanlı izlenebilirlik sistemleri ve dijital ürün pasaportları gibi uygulamaların ürün güvenilirliğini ve tüketici güvenini artırabileceği belirtilmektedir. Ancak bu teknolojilerin, özellikle küçük ölçekli üreticiler açısından maliyet ve teknik kapasite gerektirmesi nedeniyle henüz yaygın biçimde kullanılmadığı da ifade edilmektedir (FAO & oriGIn, 2024).

Coğrafi İşaretlerin Gıda Güvenliği ve Gıda Güvencesine Katkıları

Coğrafi işaret sistemleri gıda güvenliğini doğrudan sağlayan bir mekanizma olmamakla birlikte, üretim standartlarının belirlenmesi, ürün izlenebilirliğinin güçlendirilmesi ve denetim süreçlerinin düzenlenmesi bakımından gıda güvenliğine katkı sağlayabilmektedir. Coğrafi işaretli ürünlerde üretim aşamalarının belirli kurallara bağlanması ve ürün kökeninin doğrulanabilir olması, taklit ve taşışın önlenmesine ve tüketici güveninin artırılmasına yardımcı olabilmektedir (De Rosa, 2015; Şahin, 2024, s. 203–205).

Diğer taraftan coğrafi işaretler, gıda güvencesine doğrudan üretim miktarını artırarak değil, yerel üretim sistemlerinin devamlılığını destekleyerek katkı sağlayabilmektedir. Yerel ekonomik faaliyetlerin güçlenmesi, üreticilerin ekonomik sürdürülebilirliğinin desteklenmesi ve kırsal kalkınmanın teşvik edilmesi, yerel gıda sistemlerinin devamlılığı açısından önem taşımaktadır (Nizam & Tatari, 2022; Vandecandelaere et al., 2010). Ancak bu katkıların yalnızca coğrafi işaret tesciliyle kendiliğinden ortaya çıkmayacağı da göz önünde bulundurulmalıdır. Etkin denetim, üretici örgütlenmesi, izlenebilirlik altyapısı ve ilgili kurumlar arasındaki iş birliği, coğrafi işaretlerden beklenen ekonomik ve sosyal katkıların ortaya çıkmasında önemli rol oynamaktadır.

Gıda güvencesinin bulunabilirlik, erişim, kullanım ve istikrar olmak üzere dört temel boyutu bulunmaktadır. Coğrafi işaret sistemlerinin bu boyutlara katkıları ise farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir (Matemilola & Elegbede, 2017, s. 6).

Gıda güvencesinin bulunabilirlik boyutu açısından değerlendirildiğinde, coğrafi işaret sistemleri doğrudan üretim miktarını artırmayı amaçlamasa da yerel üretim sistemlerinin devamlılığını destekleyebilmektedir. Özellikle geleneksel çeşitlerin ve yerel üretim tekniklerinin korunması, belirli ürünlerin üretiminin sürdürülmesi ve tarımsal çeşitliliğin devamlılığı açısından önem taşımaktadır (Barham, 2003; Bowen, 2010).

Gıda güvencesinin erişim boyutu açısından, coğrafi işaretli ürünlerden sağlanan katma değer in üretici gelirlerine yansması kırsal hanelerin ekonomik dayanıklılığına katkı sağlayabilmektedir. Gelir düzeyindeki artış, üreticilerin refahının yanı sıra kırsal bölgelerde tarımsal üretimin devamlılığını da destekleyebilmektedir (Belletti & Marescotti, 2011; Vandecandelaere et al., 2010).

Gıda güvencesinin kullanım boyutu açısından, ürün şartnamelerinin uygulanması ve üretim standartlarının korunması, coğrafi işaretli ürünlerde belirli kalite özelliklerinin devamlılığına katkı sağlayabilir. Geleneksel üretim yöntemlerinin ve yerel çeşitlerin korunması da yerel beslenme kültürünün sürdürülmesiyle ilişkilendirilebilir.

Bununla birlikte, coğrafi işaretlerin beslenme ve halk sağlığı üzerindeki doğrudan etkilerine ilişkin ampirik kanıtların sınırlı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Gıda güvencesinin istikrar boyutu açısından bakıldığında, yerel üretim sistemlerinin güçlendirilmesi bölgesel gıda sistemlerinin dış kaynaklı sorunlara karşı dayanıklılığına katkı sağlayabilir. Coğrafi işaret sistemleri de yerel üretimin devamlılığını destekleyerek bu sürece katkıda bulunabilecek araçlardan biri olarak değerlendirilebilir (European Parliament and Council of the European Union, 2024; FAO et al., 2023; OECD, 2023).

Gıda güvencesinin dört temel boyutu çerçevesinde coğrafi işaret sistemleriyle ilişkilendirilebilecek potansiyel katkılar ve sınırlılıklar Tablo 3'te özetlenmiştir.

Tablo 2. Coğrafi İşaretlerin Gıda Güvenliğine Katkılarının Literatür Sentezi

Tema	Ortak Bulgular	Destekleyen Çalışmalar	Politika Çıkarımı
Ürün Şartnameleri	Üretim özelliklerinin ve ürün standartlarının tanımlanmasına katkı sağlayabilir	De Rosa, 2015; Şahin, 2024	Şartnamelerin etkin uygulanması
İzlenebilirlik	Ürün kökeninin doğrulanmasını destekleyebilir	De Rosa, 2015; FAO & oriGIn, 2024	İzlenebilirlik sistemlerinin güçlendirilmesi
Denetim	Taklit ve tağşişin önlenmesine ve tüketici güveninin desteklenmesine katkı sağlayabilir	De Rosa, 2015; Şahin, 2024	Denetim mekanizmalarının etkinleştirilmesi
Dijital Teknolojiler	Ürün bilgilerinin izlenebilirliğini ve doğrulanabilirliğini destekleyebilir	FAO & oriGIn, 2024	Dijital izlenebilirlik altyapısının geliştirilmesi

Kaynak: İlgili literatürden yararlanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3. Coğrafi İşaretlerin Gıda Güvenmesine Katkılarının Literatür Sentezi

Gıda Güvenmesi Boyutu	Ortak Bulgular	Sınırlılıklar	Olası Politika Çıkarımları
Bulunabilirlik	Yerel üretimin sürekliliğini destekleyebilir	Üretim miktarını tek başına artırmaz	Yerel üretim planlaması güçlendirilmeli
Erişim	Üretici gelirlerinin desteklenmesine katkı sağlayabilir	Yüksek ürün fiyatları tüketici erişimini sınırlayabilir	Üretici-tüketici dengesini gözetken politikalar geliştirilmeli
Kullanım	Ürün kalitesinin korunmasını destekleyebilir	Beslenme üzerindeki etkilerine ilişkin ampirik kanıtlar sınırlıdır	Beslenme ve halk sağlığı araştırmaları artırılmalı
İstikrar	Yerel gıda sistemlerinin dayanıklılığına katkı sağlayabilir	İklim değişikliğine uyuma ilişkin çalışmalar sınırlıdır	İklim uyumunun coğrafi işaret stratejilerine entegrasyonu değerlendirilmeli

Kaynak: İlgili literatürden yararlanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Bayburt Örneğinde Coğrafi İşaretli Ürünler ve Katkıları

Bayburt, Karadeniz Bölgesi ile Doğu Anadolu Bölgesi arasında geçiş özelliği gösteren ve her iki bölgenin iklimsel ve kültürel özelliklerinden izler taşıyan bir ildir. Bu özellikler ilin tarımsal üretim yapısına ve mutfak kültürüne de yansımakta; yöreye özgü çeşitli geleneksel ürünler bulunmaktadır.

Bayburt'ta tarım ve hayvancılık il ekonomisi açısından önemli bir yere sahiptir. İlin farklı ekolojik özellikleri ve tarımsal üretim kültürü, yöreye özgü ürünlerin yetiştirilmesine olanak sağlamaktadır. İlde geleneksel olarak üretilen çeşitli tarım ve gıda ürünlerinin coğrafi işaretle tescil edilmiş olması da bu ürünlerin korunması ve tanıtılması açısından önem taşımaktadır.

Bayburt'un coğrafi işaretli ürünleri arasında yerel tarımsal kaynaklara ve geleneksel üretim yöntemlerine dayanan ürünler bulunmaktadır. Bu ürünlerin coğrafi işaret kapsamında korunması, yöreye özgü üretim biçimlerinin ve yerel ürünlerin devamlılığının desteklenmesi açısından önem taşımaktadır. Örneğin Bayburt Balı, özellikleri bölgedeki ballı bitki florasıyla ilişkili yöresel bir üründür (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2020). Aydıntepe Şeker Fasulyesi'nin geleneksel yetiştiriciliğinde ise çiftlik gübresi kullanımı ile geleneksel ekim ve çapalama uygulamaları öne çıkmaktadır (KUDAKA, t.y.). Bu örnekler, coğrafi işaretlerin yerel ürünler ile geleneksel üretim uygulamalarının tanınması ve sürdürülmesine katkı sağlayabilecek araçlardan biri olduğunu göstermektedir.

Coğrafi işaret kapsamında ürünün üretim biçiminin ve belirli özelliklerinin tanımlanması, ürünün standardizasyonu ve izlenebilirliği açısından önem taşımaktadır. Tablo 4'te yer alan ürünlerin coğrafi işaret tescilleri kapsamında üretim ve işleme özelliklerinin tanımlanması, geleneksel ürün özelliklerinin korunması ve üretimin belirli standartlar çerçevesinde sürdürülmesi açısından önem taşımaktadır (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2026). Benzer şekilde Bayburt Balı'nda coğrafi işaretin kullanılması ve buna bağlı denetim uygulamaları, ürünün kökeninin ve özgünlüğünün korunması ile taklit ve taşıma riskinin azaltılması açısından önem taşımaktadır.

Tablo 4. Çalışma kapsamında değerlendirilen Bayburt'a ait coğrafi işaretli tarım ve gıda ürünleri

Ürün adı	İşaret türü	Tescil tarihi
Bayburt Lor Dolması	Mahreç İşareti	25.12.2017
Bayburt Tatlı Çorba	Mahreç İşareti	29.03.2018
Bayburt Ketesi	Mahreç İşareti	08.06.2020
Bayburt Kavut Çorbası	Mahreç İşareti	08.06.2020
Bayburt Balı	Mahreç İşareti	20.07.2020
Bayburt Süt Böreği	Mahreç İşareti	11.01.2021
Bayburt Ekşi Lahana	Mahreç İşareti	11.01.2021
Bayburt Kara Pancar Yemeği	Mahreç İşareti	18.02.2021
Aydıntepe Şeker Fasulyesi	Menşe Adı	09.06.2021
Bayburt Yalancı Dolma	Mahreç İşareti	09.08.2021
Bayburt Tarhunu	Menşe Adı	15.04.2025

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu Coğrafi İşaretler Portalı verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Bayburt Lor Dolması ve Bayburt Ketesi gibi yöresel ürünlerin coğrafi işaretle korunması, bu ürünlerin tanınırlığının ve katma değerinin artırılması açısından bir fırsat oluşturabilir. Bu tür ürünlerin üretim ve pazarlama olanaklarının gelişmesi, özellikle küçük ölçekli üreticilerin gelirlerinin desteklenmesine ve yerel ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesine katkı sağlayabilir (Alacadağlı, 2025). Benzer şekilde coğrafi işaretli ürünlerin üretim ve pazarlama süreçlerinin geliştirilmesi, kırsal alanda üretimin ve istihdamın devamlılığının desteklenmesi açısından önem taşımaktadır. Bayburt Tarhunu'nun coğrafi işaret tescilinden sonra yurt dışı pazarlara açılması, yöresel ürünlerin farklı pazarlara ulaşma potansiyeli açısından dikkat çekici bir örnektir (Anadolu Ajansı, 2025).

Tartışma

Bu çalışmada incelenen literatür, coğrafi işaretlerin sürdürülebilir tarım, gıda güvenliği ve gıda güvencesi açısından çeşitli katkılar sağlayabileceğini, ancak bu katkılarının her durumda ve aynı düzeyde gerçekleşmesinin beklenemeyeceğini göstermektedir. Coğrafi işaretlerin yerel kaynakların korunması, geleneksel üretim bilgisinin sürdürülmesi ve kırsal kalkınmanın desteklenmesi açısından taşıdığı potansiyel, yerel aktörlerin katılımı, üretici örgütlenmesi ve uygulanan politikalara yakından ilişkilidir. Bu değerlendirme, coğrafi işaretlerin sürdürülebilir kalkınmaya katkılarının aktörlerin stratejilerine, kolektif eyleme ve kamu politikalarına bağlı olduğunu vurgulayan Belletti et al. (2017) ile uyumludur. Benzer şekilde, Belletti ve Marescotti (2011) coğrafi işaretlerin kırsal kalkınma üzerindeki etkilerinin bağlama bağlı olduğunu ortaya koyarken, Bowen (2010) coğrafi işaret tescilinin yerel üreticiler ve çevre açısından beklenen sonuçları tek başına garanti etmediğine dikkat çekmektedir.

Gıda güvenliği açısından değerlendirildiğinde, coğrafi işaret sistemlerinin ürün şartnameleri, üretim yöntemlerinin tanımlanması, izlenebilirlik ve denetim yoluyla destekleyici bir işlev üstlenebileceği görülmektedir. Bununla birlikte, coğrafi işaret tescilinin tek başına gıda güvenliği garantisi olarak değerlendirilmemesi gerekir. De Rosa (2015) da coğrafi işaret ile gıda güvenliği arasındaki ilişkinin kendiliğinden ortaya çıkan bir ilişki olmadığını vurgulamaktadır. Bu nedenle coğrafi işaret sistemlerinin gıda güvenliği açısından sağlayabileceği katkılarının etkin denetim ve üretim standartlarının uygulanmasıyla birlikte değerlendirilmesi daha uygun görünmektedir.

Gıda güvencesi bakımından ise ilişkinin daha çok dolaylı olduğu görülmektedir. Coğrafi işaretlerin yerel üretimin devamlılığına, üretici gelirlerine ve kırsal ekonomiye sağlayabileceği katkılar özellikle erişim ve istikrar boyutları açısından önem taşıyabilir. Bununla birlikte, coğrafi işaretlerin gıda bulunabilirliğini doğrudan artırdığı veya beslenme sonuçlarını iyileştirdiği yönünde genellenebilir bir sonuca ulaşmak mevcut literatür temelinde mümkün değildir. Bu nedenle coğrafi işaret-gıda güvencesi ilişkisinin özellikle üretici geliri, tüketici erişimi, beslenme ve yerel gıda sistemlerinin dayanıklılığı bakımından ampirik çalışmalarla incelenmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Bayburt örneği, bu genel çerçevenin yerel düzeydeki potansiyelini göstermektedir. İldeki coğrafi işaretli ürünlerin geleneksel üretim uygulamaları, yerel tarımsal kaynaklar ve yöresel bilgiyle ilişkili olması, coğrafi işaret sisteminin yerel üretim kültürünün korunmasında kullanılabilecek araçlardan biri olduğunu düşündürmektedir. Bununla birlikte, bu çalışma Bayburt'taki coğrafi işaretlerin üretici gelirleri, tüketici tercihleri veya gıda güvencesi üzerindeki etkilerini doğrudan ölçmemiştir. Bu nedenle Bayburt özelindeki değerlendirmeler nedensel bir etki göstergesi olarak değil, literatür ve mevcut kurumsal bilgiler temelinde belirlenen potansiyel katkılar olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç

Coğrafi işaretler, yerel üretim sistemlerinin ve geleneksel bilginin korunması, ürünlerin tanınırlığının ve izlenebilirliğinin desteklenmesi ve kırsal ekonomilerin güçlendirilmesi yoluyla sürdürülebilir tarım, gıda güvenliği ve gıda güvencesine katkı sağlayabilecek araçlardan biridir. Ancak bu katkılar yalnızca tescille ortaya çıkmamakta; etkin denetim, üretici örgütlenmesi, üretimin devamlılığı ve uygun pazarlama olanakları gibi tescil sonrası süreçlere bağlı bulunmaktadır. Bayburt'taki coğrafi işaretli ürünler bu açıdan önemli bir potansiyel taşımakla birlikte, söz konusu etkilerin ortaya konulabilmesi için üretici, tüketici ve ürün düzeyinde saha verilerine dayalı çalışmalara ihtiyaç vardır.

Beyanlar

Etik Onay Belgesi

Bu çalışma, yayımlanmış literatür ve kamuya açık kurumsal kaynaklara dayalı bir değerlendirme çalışması olduğundan etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Yazar Katkı Beyanı

Esmeray Alacadağlı: Kavramsallaştırma, literatür taraması, araştırma ve ilk taslağın hazırlanması.
Ümmügülsüm Erdoğan: Metodoloji, literatürün değerlendirilmesi, gözden geçirme ve düzenleme.

Finansman Beyanı

Bu çalışma için herhangi bir kurum veya kuruluştan finansal destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynaklar

- Alacadağlı, E. (2025). Coğrafi işaretli ürünlerin kent ekonomisi ve kent kalkınmasına etkileri: Bayburt örneği. *III. International Congress on Knowledge Society and Foresights: Driving Change in Social Sciences*, Bayburt, Türkiye.
- Anadolu Ajansı. (2025, 26 Haziran). Coğrafi işaret, "Bayburt tarhunu"na ihracat yolunu açtı. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/cografi-isaret-bayburt-tarhununa-ihracat-yolunu-acti/3613741>
- Barham, E. (2003). Translating terroir: The global challenge of French AOC labeling. *Journal of Rural Studies*, 19(1), 127–138. [https://doi.org/10.1016/S0743-0167\(02\)00052-9](https://doi.org/10.1016/S0743-0167(02)00052-9)
- Belletti, G., & Marescotti, A. (2011). Origin products, geographical indications and rural development. In E. Barham & B. Sylvander (Eds.), *Labels of origin for food: Local development, global recognition* (pp. 75–91). CABI. <https://doi.org/10.1079/9781845933524.0075>
- Belletti, G., Marescotti, A., & Touzard, J.-M. (2017). Geographical indications, public goods, and sustainable development: The roles of actors' strategies and public policies. *World Development*, 98, 45–57. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2015.05.004>
- Bowen, S. (2010). Development from within? The potential for geographical indications in the Global South. *The Journal of World Intellectual Property*, 13(2), 231–252. <https://doi.org/10.1111/j.1747-1796.2009.00361.x>
- Çeker, A. (2016). Sürdürülebilir tarım ve Türkiye açısından bir değerlendirme. *Turkish Studies*, 11(2), 809–836. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.9496>
- De Rosa, M. (2015). The role of geographical indication in supporting food safety: A not taken for granted nexus. *Italian Journal of Food Safety*, 4(4), 4931. <https://doi.org/10.4081/ijfs.2015.4931>
- European Parliament and Council of the European Union. (2024). Regulation (EU) 2024/1143 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on geographical indications for wine, spirit drinks and agricultural products, as well as traditional specialities guaranteed and optional quality terms for agricultural products. *Official Journal of the European Union*, L 2024/1143.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2017). *Linking people for quality products: Sustainable interprofessional bodies for geographical indications*.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations [FAO], & Organization for an International Geographical Indications Network [oriGIn]. (2024). *Developing a roadmap towards increased sustainability in geographical indication systems: Practical guidelines for producer organizations to identify priorities, assess performance and improve the sustainability of their geographical indication systems*. FAO. <https://doi.org/10.4060/cc9122en>
- Food and Agriculture Organization of the United Nations, & World Health Organization. (2023). *General principles of food hygiene (CXC 1-1969)*. <https://doi.org/10.4060/cc6125en>
- Food and Agriculture Organization of the United Nations, International Fund for Agricultural Development, UNICEF, World Food Programme, & World Health Organization. (2023). *The state of food security and nutrition in the world 2023: Urbanization, agrifood systems transformation and healthy diets across the rural-urban continuum*. Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations, International Fund for Agricultural Development, UNICEF, World Food Programme, & World Health Organization. (2024). *The state of food security and nutrition in the world 2024: Financing to end hunger, food insecurity and malnutrition in all its forms*. Food and Agriculture Organization of the United Nations. <https://doi.org/10.4060/cd1254en>

- High Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition. (2020). *Food security and nutrition: Building a global narrative towards 2030*. Committee on World Food Security.
- Intergovernmental Panel on Climate Change. (2023). *Climate change 2023: Synthesis report*.
- Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı. (t.y.). *Aydintepe Şeker Fasulyesi*. Erişim tarihi: 26 Eylül 2026, <https://kudaka.gov.tr/bolgemiz/bayburt/bayburt-yoresel-urunler/aydintepe-seker-fasulyesi>
- Matemilola, S., & Elegbede, I. (2017). The challenges of food security in Nigeria. *Open Access Library Journal*, 4, e4185. <https://doi.org/10.4236/oalib.1104185>
- Nizam, D., & Tatari, M. F. (2022). Rural revitalization through territorial distinctiveness: The use of geographical indications in Turkey. *Journal of Rural Studies*, 93, 144–154. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2020.07.002>
- OECD. (2023). *Agricultural policy monitoring and evaluation 2023: Adapting agriculture to climate change*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/b14de474-en>
- Şahin, G. (2024). Türkiye'de coğrafi işaret kapsamındaki tarım ürünleri ve uygulamadaki yanlışlar. *TÜCAUM 2024 Uluslararası Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (ss. 195–208). Ankara Üniversitesi.
- Türk Patent ve Marka Kurumu. (2020). *Bayburt Balı: Coğrafi İşaret Sicil Belgesi* (Tescil No. 507). <https://ci.turkpatent.gov.tr/Files/GeographicalSigns/0369ee95-ea0d-4cc0-98cb-25379441f64d.pdf>
- Vandecandelaere, E., Arfini, F., Belletti, G., & Marescotti, A. (2010). *Linking people, places and products: A guide for promoting quality linked to geographical origin and sustainable geographical indications*. Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- World Intellectual Property Organization. (2021). *Geographical indications: An introduction* (2nd ed.). <https://doi.org/10.34667/tind.44179>

